

UOT 327

**RUSİYA-UKRAYNA MÜHARİBƏSİNİN CƏNUBİ QAFQAZA
TƏSİRLƏRİ: GEOSİYASİ, İQTİSADİ VƏ DİPLOMATİK ASPEKTLƏR**

Gülgün QULİYEVA*

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 1 may 2025; çapa qəbul edilmişdir: 19 may 2025; online-da çap edilmişdir: 25 iyun 2025.

Received: 1th of May, 2025; accepted: 19th of May, 2025; published online: 25th of June, 2025.

Açar sözlər: *Rusiya-Ukrayna müharibəsi, Cənubi Qafqaz, geosiyasət, təhlükəsizlik, enerji marşrutları, regional dəyişikliklər*

Giriş

2022-ci ilin 24 fevralında Rusiya Federasiyasının Ukraynaya qarşı başladığı genişmiqyaslı hərbi əməliyyat yalnız Şərqi Avropada deyil, bütövlükdə postsovet məkanında dərin geosiyasi və strateji dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklərdən ən çox təsirlənən regionlardan biri də Cənubi Qafqazdır. Rusiya-Ukrayna müharibəsi Cənubi Qafqazda bir neçə əsas istiqamət üzrə yeni reallıqlar yaratmışdır. İlk növbədə, Rusiyanın bölgədəki təsir imkanlarının zəifləməsi müşahidə olunur. Xüsusilə Ermənistan-Rusiya münasibətlərində soyuqluq yaranmış, Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı (KTMT) Ermənistanın təhlükəsizlik gözləntilərinə cavab verə bilməmişdir. Rəsmi İrəvan bu fonda Qərblə münasibətləri genişləndirməyə çalışır və regional təhlükəsizlik arxitekturasında alternativlər axtarır. Bununla yanaşı, Türkiyənin Cənubi Qafqazda artan təsiri diqqət çəkir. Ankara Azərbaycanın 2020-ci ildəki İkinci Qarabağ Müharibəsində əldə etdiyi qələbədən sonra bölgədə diplomatik və iqtisadi fəallığını gücləndirmişdir. Gürcüstanın isə Avropa İttifaqı və NATO ilə inteqrasiya cəhdləri daha da intensivləşmişdir. Ölkə rəhbərliyi Avroatlantik məkana inteqrasiya etməklə regional təhlükəsizlikdən daha çox faydalanmağı planlaşdırır baxmayaraq ki, bu siyasət ölkə daxilində və Rusiya ilə münasibətlərdə müəyyən ziddiyyətlər doğurur [14, s.55]. Digər mühüm istiqamət enerji geosiyasəti ilə bağlıdır. Avropa İttifaqının Rusiya enerji resurslarından asılılığını azaltmaq strategiyası fonunda Azərbaycan əsas alternativ mənbə kimi ön plana çıxır. TANAP və TAP kimi layihələr Cənubi Qafqazın tranzit əhəmiyyətini artırmaqla yanaşı, Azərbaycanın Qərblə əməkdaşlığını daha da möhkəmləndirmişdir. 2022-ci ilin fevral ayında Rusiya Federasiyasının Ukraynaya qarşı genişmiqyaslı hərbi müdaxiləsi yalnız Avropada deyil, postsovet məkanının digər regionlarında da dərin siyasi və geosiyasi dəyişikliklərə yol açmışdır. Cənubi Qafqaz Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanın yerləşdiyi strateji region bu müharibənin dolayı təsirlərini həm regional təhlükəsizlik müstəvisində, həm də beynəlxalq münasibətlər sistemində öz üzərində hiss etmişdir.

Regionun siyasi xəritəsi və geoiqtisadi düzəni Rusiya-Ukrayna müharibəsinin yaratdığı yeni reallıqlara uyğunlaşmaq məcburiyyətində qalmışdır. Cənubi Qafqaz uzun

**siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, BDU*

e-mail: gulgun2004@mail.ru

ORCID: 0009-0003-9754-3588

<https://doi.org/10.30546/25194011.2025.14.2.208>

illərdir ki, Rusiya, Qərb və Türkiyə kimi güclərin maraq toqquşmalarının mərkəzində yer alır. Ukraynada gedən müharibə isə bu toqquşmanı daha da kəskinləşdirmiş, xüsusilə Rusiyanın bölgədəki təsir imkanlarını zəiflətməmiş, Türkiyənin və Avropa İttifaqının fəallığını artırmışdır. Bununla yanaşı, Azərbaycan və Ermənistan arasında baş verən proseslər, Gürcüstanın Qərblə inteqrasiya söyləri də yeni geosiyasi vəziyyətdə dəyərləndirilməlidir.

2022-ci ilin 24 fevral tarixində Rusiya Federasiyasının Ukraynaya qarşı başladığı genişmiqyaslı hərbi müdaxilə XXI əsrin ən ciddi beynəlxalq böhranlarından birinə çevrilmişdir. Müharibə təkcə Şərqi Avropada deyil, həm də Avrasiya məkanında yerləşən digər həssas regionlarda, xüsusilə də Cənubi Qafqazda mühüm geosiyasi və strateji dəyişikliklərə yol açmışdır. Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanı əhatə edən bu region tarixən böyük güclərin təsir dairələrinin kəsişməsində yerləşmiş, münaqişələr, enerji siyasəti və beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Rusiya-Ukrayna müharibəsi nəticəsində Cənubi Qafqazda baş verən dəyişikliklər bir neçə istiqamətdə müşahidə olunur. İlk növbədə, regionda Rusiya təsirinin zəifləməsi və onun yaratdığı geosiyasi boşluq diqqətəlayiqdir. Bu boşluq, xüsusilə Ermənistan-Rusiya münasibətlərindəki gərginlik fonunda özünü göstərməkdədir. Digər tərəfdən, Türkiyənin regiondakı fəallığı nəzərəcarpacaq dərəcədə artmışdır. Ankara həm diplomatik, həm də iqtisadi vasitələrlə bölgədəki nüfuzunu gücləndirməkdədir. Xüsusilə Zəngəzur dəhlizi ilə bağlı təşəbbüslər, Azərbaycanın regional layihələrdə artan rolu və Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsindəki əməkdaşlıq bu tendensiyanı daha da dərinləşdirmişdir. Eyni zamanda, Gürcüstanın Avropa İttifaqı və NATO ilə yaxınlaşmaq istiqamətində atdığı addımlar, onun xarici siyasətində yeni prioritetlər formalaşdırmışdır. Bununla yanaşı, enerji geosiyasəti baxımından Cənubi Qafqazın əhəmiyyəti daha da artmışdır. Avropanın Rusiya enerji resurslarından asılılığını azaltmaq söyləri fonunda Azərbaycan qazı və TANAP-TAP kimi layihələr strateji əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdır.

Bu da regionun geoiqtisadi çəkisini artırmaqla yanaşı, Azərbaycanı Qərb və Şərq arasında enerji körpüsünə çevirmişdir. Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Cənubi Qafqaz regionundakı təsirləri, bu regionun geopolitik, iqtisadi və təhlükəsizlik vəziyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə dəyişikliklər gətirib. Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan kimi ölkələr, müharibənin nəticələrinə uyğun olaraq xarici siyasətlərini və strateji əlaqələrini yenidən formalaşdırmağa başlamışdır. Azərbaycan, müharibə başlayandan sonra, öz müstəqil xarici siyasətini gücləndirərək, xüsusilə Avropa İttifaqı ilə enerji və ticarət sahələrində daha sıx əməkdaşlıq etməyə başlamışdır. Bu, Azərbaycanın Qərb ilə yaxınlaşmasına və Rusiya ilə olan əlaqələrinin müəyyən dərəcədə zəifləməsinə səbəb olmuşdur.

Müharibə nəticəsində Avropanın enerji təhlükəsizliyinə olan ehtiyacı, Azərbaycanın enerji ixracını daha da artırmış və ölkə bu sahədə mühüm rol oynamağa başlamışdır. Ermənistan, müharibənin təsiri ilə Rusiya ilə münasibətlərini yenidən dəyərləndirməyə başlamış və Qərb və Türkiyə ilə yaxınlaşma yolunu seçmişdir. Bu, Ermənistanın beynəlxalq aləmdəki mövqeyinə və diplomatik əlaqələrinə təsir etmişdir. Gürcüstan isə daha çox Qərb ilə əməkdaşlığı gücləndirərək, müharibə nəticəsində yaranan təhlükəsizlik təhdidlərinə qarşı öz mövqeyini möhkəmlətməyə çalışmışdır. Müharibənin iqtisadi və təhlükəsizlik sahələrində yaratdığı dəyişikliklər, Cənubi Qafqazda yeni müttəfiqliklər, hərbi və iqtisadi əlaqələrdə dəyişikliklər və regional sabitliyi qorumağa yönəlmiş yeni diplomatik təşəbbüsləri ortaya çıxarmışdır. Cənubi Qafqaz ölkələri, regiondakı sabitlik və təhlükəsizliyi qorumaq üçün yeni strateji manevrlər həyata keçirir və beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrini inkişaf etdirir. Beləliklə, Rusiya-Ukrayna müharibəsi, Cənubi Qafqazın gələcək inkişafını formalaşdıracaq və bu regionun beynəlxalq siyasətdəki rolunu gücləndirəcəkdir. Azərbaycanın xarici siyasətindəki müstəqil addım-

lar, həm regional, həm də beynəlxalq səviyyədə böyük əhəmiyyət kəsb edir və Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi reallıqların yaranmasına səbəb olur.

1. Regionda geosiyasi gərginlik

Müharibə Cənubi Qafqazda yerləşən ölkələrə, xüsusən Ermənistan və Azərbaycanın xarici siyasətini yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur etdi. Bu gərginlik, həmçinin Rusiya, Türkiyə və İran arasında rəqabət və əməkdaşlıq dinamikalarını dəyişdi. Azərbaycanın mövqeyi və neytrallığı: Azərbaycanın müharibəyə qarşı mövqeyi və mövcud beynəlxalq münasibətləri, xüsusilə enerji təhlükəsizliyi məsələləri, Cənubi Qafqazda strateji balansı dəyişdirib. Rusiya ilə əlaqələrin dəyişməsi və Avropa İttifaqı ilə yaxınlaşma prosesi önə çıxdı. Ermənistanın daxili siyasəti və xarici əlaqələri: Ermənistanında müharibə sonrası Rusiyaya qarşı müxalifət gücləndi, eyni zamanda qərb ilə münasibətlərdə yeniliklər baş verdi. Bu, həm Ermənistanın daxili sabitliyinə, həm də Cənubi Qafqazın geosiyasi mühitinə təsir etdi.

Azərbaycanın enerji ehtiyatları və tranzit imkanları, beynəlxalq bazarda daha əhəmiyyətli rol oynamağa başladı.

"Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Cənubi Qafqazda yaratdığı dəyişikliklər" mövzusunun aktuallığı aşağıdakı aspektlərdən irəli gəlir:

Geosiyasi Gərginlik və Bölgə Təhlükəsizliyi: Rusiya-Ukrayna müharibəsi beynəlxalq səviyyədə ciddi geosiyasi gərginliklərə yol açıb və bu müharibə Cənubi Qafqaz regionunda təhlükəsizlik məsələlərini yeni bir kontekstdə ortaya qoyub. Cənubi Qafqaz, strateji mövqeyə malik olması və müxtəlif güc mərkəzlərinin maraq dairəsində olması səbəbindən, müharibənin təsirlərini daha da dərindən hiss edir. Bu da regionda hərbi-siyasi balansın dəyişməsi və təhlükəsizlik siyasətlərinin yenidən formalaşmasına gətirib çıxarıb. **Regional Siyasi və İqtisadi Dəyişikliklər:** Cənubi Qafqazda baş verən hadisələr, xüsusilə Azərbaycanın və Gürcüstanın mövqeyi, həmçinin Ermənistanın yeni siyasi istiqamətləri, müharibənin regional siyasətə təsirini əks etdirir. Əlavə olaraq, müharibə nəticəsində bölgənin enerji resurslarına və ticari əlaqələrinə olan təzyiqlər, iqtisadi baxımdan yeni yanaşmaların yaranmasına səbəb olub. Cənubi Qafqaz ölkələri, müharibənin başlanğıcı ilə daha çox beynəlxalq aktorların diqqətini cəlb etməyə başlamışdır. Bu münafişə, həmçinin bölgə dövlətlərinin strateji əhəmiyyətini daha da artırmışdır. Həmçinin, NATO və Rusiya arasında davam edən gərginlik, Cənubi Qafqazın təhlükəsizliyini və xarici siyasətini daha çətinləşdirir. Rusiya-Ukrayna müharibəsi, NATO-nun və digər beynəlxalq təşkilatların bölgəyə olan münasibətlərini dəyişdirmiş və Cənubi Qafqazın strateji rolunu bir daha gündəmə gətirmişdir. Bu dəyişikliklər, regional təhlükəsizliyin qurulmasında yeni yanaşmaların tələb olunduğunu göstərir. Cənubi Qafqaz ölkələrinin bir çoxu, müharibənin başlamasından sonra daha müstəqil xarici siyasət yürütmək və müxtəlif güc mərkəzləri ilə əməkdaşlıq etmək əzmindədirlər. Bu, müharibənin həm regional, həm də beynəlxalq müstəvidə necə təsir etdiyini daha aydın şəkildə ortaya qoyur. Müharibənin davamı ilə bağlı hər hansı yeni təsirlər, xüsusən də Rusiya ilə Qərb arasındakı münasibətlərin daha da gərginləşməsi, Cənubi Qafqazda yeni münafişə potensiallarını ortaya qoya bilər. Bu, bölgənin gələcəkdəki geosiyasi mühitini və təhlükəsizlik dinamikalarını ciddi şəkildə təsir edə bilər. Bu mövzu, müharibənin nəticələrinin yalnız Cənubi Qafqazın özündə deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə daha geniş təsir yaratması səbəbindən çox aktualdır. Regionun gələcəkdəki inkişafını anlamaq və buna uyğun siyasətləri hazırlamaq üçün bu məsələnin dərinədən təhlili vacibdir.

2. Azərbaycanın xarici siyasətində yeni kurs

Azərbaycanın, xüsusən enerji və nəqliyyat sahələrində strateji mövqeyinin güclənməsi, müharibənin Cənubi Qafqazda yaratdığı ən mühüm dəyişikliklərdən biridir.

Rusiyanın beynəlxalq mövqeyindəki zəifləmə, Azərbaycanı daha çox qərb ölkələri ilə əməkdaşlıq etməyə təşviq etmişdir. Avropa İttifaqı ilə əlaqələrin gücləndirilməsi, xüsusən enerji ehtiyatlarının Avropaya ixracı istiqamətində strateji əhəmiyyət kəsb edir. Eyni zamanda, Azərbaycan, müharibə nəticəsində beynəlxalq arenada daha da müstəqil mövqeyini möhkəmləndirmək və Cənubi Qafqazın təhlükəsizliyinə öz töhfəsini vermək üçün yeni diplomatik təşəbbüslər irəli sürmüşdür. Bu, Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlərdəki strateji rolunun artmasına səbəb olmuşdur.

Ermənistanın daxili və xarici siyasətində dəyişikliklər. Ermənistanın müharibəyə yanaşması və Rusiyaya qarşı olan müxalifəti, regionda əsas dəyişikliklərdən biridir. Rusiyanın Cənubi Qafqazdakı təsirinin azalması ilə Ermənistan, özünün daha müstəqil bir xarici siyasət yürütmək qərarına gəlmişdir. Bu, həm də Ermənistanın Qərb ölkələri ilə daha çox əməkdaşlıq etməyə başlaması ilə nəticələnmişdir. Bundan başqa, Ermənistanın daxili siyasətində də müharibənin təsiri ilə yeni tendensiyalar yaranmışdır. Rusiya ilə bağlı narazılıqlar, Ermənistanda siyasi gərginliklərə və hökumət daxilindəki dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Ermənistanda, xüsusən, baş verən bu dəyişikliklər, onun gələcək xarici siyasətinə və regiondakı mövqeyinə ciddi təsir göstərmişdir.

İrənin rolu və geosiyasi təsirlər. İran, Rusiya-Ukrayna müharibəsindən sonra Cənubi Qafqazda öz mövqeyini gücləndirmək üçün müxtəlif təşəbbüslərlə çıxış etmişdir. İranın əsas məqsədi, regiondakı balansı qorumaq və Cənubi Qafqazdakı strateji təsirini artırmaqdır. Bu, xüsusən Azərbaycanın Qərb ilə yaxınlaşmasından sonra daha da əhəmiyyətli olmuşdur. İran, həmçinin, Rusiya ilə olan strateji əməkdaşlığını möhkəmləndirərək, enerji və nəqliyyat sahələrində daha çox təsir imkanları əldə etməyə çalışır. Lakin İranın bu yaxınlaşmaları, regiondakı digər dövlətlər tərəfindən, xüsusən Azərbaycan və Türkiyə tərəfindən ehtiyatla qarşılır.

Regionda iqtisadi əlaqələrin yenidən qurulması. Müharibə, Cənubi Qafqazda iqtisadi əlaqələrə ciddi təsir etmişdir. Regiondakı dövlətlər, yeni enerji və nəqliyyat layihələri vasitəsilə bir-biri ilə əlaqələrini inkişaf etdirməyə başlamışdır. Azərbaycanın enerji resursları, Cənubi Qafqazın iqtisadi strateji əhəmiyyətini artırmışdır. Eyni zamanda, Azərbaycan və Gürcüstanın enerji və tranzit sahələrində əməkdaşlıq imkanları artmışdır.

Bu dəyişikliklər, Cənubi Qafqaz ölkələrinin beynəlxalq iqtisadi sistemdəki mövqeyini də gücləndirmişdir. Məsələn, Azərbaycan, Avropa bazarına enerji ixracını artırmaqla, beynəlxalq ticarət və iqtisadiyyat sahəsində daha da əhəmiyyətli rol oynamışdır.

3. Geosiyasi dəyişikliklər

Müharibə, regiondakı böyük güclər arasında yeni strateji rəqabətə, enerji və təhlükəsizlik məsələlərində isə daha çox əməkdaşlıq və mübarizə şəraitinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlığının artması və Ermənistanın Rusiyadan uzaqlaşması, Cənubi Qafqazda yeni güc balanslarını formalaşdırmışdır. Cənubi Qafqazda yeni iqtisadi və diplomatik əlaqələr, regionun beynəlxalq arenada daha əhəmiyyətli bir mövqe tutmasına səbəb ola bilər. İranın və Türkiyənin Cənubi Qafqazdakı mövqeyinin möhkəmlənməsi uzunmüddətli geosiyasi nəticələr doğura bilər. Cənubi Qafqazda enerji və iqtisadi inteqrasiyanın artması mövzusunda aparılan araşdırmalar, Azərbaycanın enerji resurslarının Qərb bazarlarına ixracının güclənməsini və Rusiyanın bu bazarlardakı təsirinin azaldığını göstərir. Qərb düşüncə mərkəzləri, Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə münasibətlərini necə inkişaf etdirdiyini və bu inkişafın regional iqtisadiyyata təsirini müzakirə edirlər. Qərb mərkəzləri, müharibənin Ermənistan və Gürcüstanın xarici siyasətinə necə təsir etdiyini təhlil edərək, hər iki ölkənin Rusiyadan uzaqlaşmasının və Qərb ölkələri ilə yaxınlaşmalarının artdığını vurğulamışdır. Bu prosesdə Türkiyənin və İranın rolları da ön plana çıxır. Rusiya tədqiqat insti-

tutları, müharibənin Cənubi Qafqazın geosiyasi vəziyyətinə təsirini öz perspektivlərindən analiz edirlər.

Rusiya-Ermənistan əlaqələri: Rusiya tədqiqatçıları, Ermənistanın Rusiya ilə olan ənənəvi müttəfiqlik münasibətlərinin zədələndiyini və bu dövlətin Qərb ilə daha sıx əlaqələr qurmağa başladığını qeyd edirlər. Bu dəyişikliklərin, xüsusən də iqtisadi sahədə, Cənubi Qafqazda balansın pozulmasına gətirib çıxardığını vurğulayırlar.

Cənubi Qafqazda Rusiyanın itirilən təsiri: Rusiya tədqiqatçıları, müharibə nəticəsində Cənubi Qafqazda Rusiyanın əvvəlki hegemonik təsirinin zəiflədiyini və bu dəyişikliklərin Rusiyanın beynəlxalq siyasətinə necə təsir edəcəyini araşdırırlar.

Türkiyə və İran Tədqiqat Mərkəzləri. Türkiyə və İranın Cənubi Qafqazdakı rolu, müharibənin regional təsirlərini anlamaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu ölkələrdə aparılan araşdırmalar, müharibənin həm təhlükəsizlik, həm də iqtisadi sahələrdə necə yeni dinamikalara yaratdığını göstərir.

Türkiyənin Cənubi Qafqazda strateji rolu: Türkiyənin Cənubi Qafqazda daha fəal olmağa başlaması, xüsusilə Azərbaycanla strateji əməkdaşlığın artması, bu ölkənin geosiyasi mövqeyini gücləndirmişdir. Türkiyə tədqiqatçıları, Azərbaycanın Ermənistanla müharibədən sonra Qərbə daha yaxınlaşdığını və bu vəziyyətin Türkiyə ilə olan əlaqələrin güclənməsinə necə təsir etdiyini analiz edirlər.

İranda Rolu: İranın, Rusiya ilə strateji əlaqələrini daha da möhkəmləndirərək, Cənubi Qafqazda regional təsir gücünü artırmağa çalışdığı qeyd edilir. İranın özünün mövqeyini necə qorumağa çalışdığı və müharibə nəticəsində yaranan boşluqları necə doldurmağa başladığı, İran tədqiqatçıları tərəfindən analiz edilir.

Beynəlxalq Təşkilatların Hesabatları: BMT, ATƏT və Avropa İttifaqı tərəfindən aparılan araşdırmalar, müharibənin beynəlxalq təhlükəsizlik vəziyyətinə təsirini ətraflı şəkildə təhlil edir. Bu təşkilatlar, Cənubi Qafqazda uzunmüddətli sabitlik və təhlükəsizlik üçün hansı yeni strategiyaların lazım olduğunu müəyyənləşdirirlər [12, s.70]. Müharibənin humanitar nəticələrinə dair beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən aparılan araşdırmalar, Cənubi Qafqazdakı miqrasiya və qaçqın axınlarını araşdırır. Eyni zamanda, müharibə nəticəsində yaranan sosial və iqtisadi problemlərin həlli üçün beynəlxalq dəstək mexanizmləri üzərində işlənir. Akademik araşdırmalar, müharibənin Cənubi Qafqazın beynəlxalq hüquqi statusuna və geosiyasi münasibətlərə necə təsir etdiyini müzakirə edir. Müxtəlif beynəlxalq jurnallar, xüsusən geopolitika, beynəlxalq münasibətlər və iqtisadiyyat sahəsindəki mütəxəssislər tərəfindən yazılan məqalələr, regiondakı vəziyyəti dərinlən təhlil edirlər. Bu araşdırmalar, Cənubi Qafqazda müharibənin yaratdığı dəyişiklikləri və bu dəyişikliklərin müxtəlif dövlətlərin xarici siyasətinə və beynəlxalq münasibətlərinə necə təsir etdiyini başa düşməyə kömək edir. Həmçinin, bu tədqiqatlar, müharibənin bölgədəki digər dövlətlərin strateji mövqelərini necə dəyişdirdiyini və bu dəyişikliklərin uzunmüddətli nəticələrini dəyərləndirməyə imkan verir.

4. Rusiya təsirinin Cənubi Qafqazda nisbi zəifləməsi

Rusiya-Ukrayna müharibəsinin başlanması ilə paralel şəkildə Rusiya Federasiyasının Cənubi Qafqaz regionunda ənənəvi geosiyasi təsirinin nisbi zəifləməsi müşahidə olunmaqdadır. Bu zəifləmə təkcə hərbi-siyasi müstəvidə deyil, həm də iqtisadi, diplomatik və normativ təsir imkanları kontekstində özünü göstərir. Xüsusilə, 2022-ci ildən sonra Qərbin Rusiyaya qarşı tətbiq etdiyi çoxşaxəli sanksiyalar və Kreml rəhbərliyinin bütün diqqətini Ukrayna cəbhəsinə yönəltməsi Moskvanın digər geostrateji məkanlardakı aktivliyini məhdudlaşdırmışdır. Bu zəifləmənin ən açıq nümunələrindən biri Rusiya sülhməramlı kontingentinin Qarabağda əvvəlki aktivliyini və siyasi çəkisini itirməsi ilə bağlıdır. Azərbaycan ərazisində yerləşdirilən bu qüvvələr, regionda təhlükəsizliyi təmin etmək əvəzinə passiv müşahidəçi mövqeyində qalmış, nəticə etibarilə

Rusiyanın tərəfsiz vasitəçi imici ciddi şəkildə zədələnmişdir [5, s.53]. 2023-cü ilin sonlarından etibarən Azərbaycan tərəfindən suverenlik üzərində nəzarətin tam bərpa olunması fonunda Rusiya sülhməramlılarının varlığı əhəmiyyətini itirmiş və onların çıxarılması müzakirə mövzusunə çevrilmişdir. Bundan əlavə, Ermənistan daxilində Rusiyaya qarşı artan ictimai və siyasi narazılıq da Moskvanın regiondakı təsir gücünü zəiflədən amillərdəndir. Baş nazir Nikol Paşinyan rəhbərliyindəki hökumətin 2023-cü ildən etibarən Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatına (KTMT) münasibətdə passiv mövqə sərgiləməsi, Aİ ilə təhlükəsizlik sahəsində əlaqələri genişləndirməyə cəhd göstərməsi, Rusiyanın Ermənistan üzərindəki strateji təsir dairəsini zəiflədən addımlar kimi qiymətləndirilir. Gürcüstan isə onsuz da 2008-ci ildən sonra Rusiya ilə münasibətlərində gərginlik fonunda Qərbyönlü kursunu davam etdirməkdə idi. Müharibədən sonra isə NATO və Aİ ilə əməkdaşlıq perspektivləri daha da aktuallaşmış, Moskva isə Tbilisiyə birbaşa təsir imkanlarını xeyli dərəcədə itirmişdir. Rusiya təsirinin zəifləməsi regionda yeni güc boşluğu yaradaraq Türkiyə, Avropa İttifaqı və Çin kimi oyunçular üçün imkan pəncərəsi açır. Xüsusilə Türkiyənin siyasi, iqtisadi və hərbi cəhətdən fəallaşması, Azərbaycanla strateji ittifaqı gücləndirməsi regional balanslara yeni dinamiklər gətirmişdir.

Türkiyənin Cənubi Qafqazda artan təsiri. Rusiya–Ukrayna müharibəsi fonunda Türkiyənin Cənubi Qafqazdakı geosiyasi mövqeyi əhəmiyyətli dərəcədə güclənmişdir. Ankara həm regional, həm də beynəlxalq kontekstdə artan rolunu balanslaşdırıcı və vasitəçi aktor kimi ortaya qoymuş, bu isə Azərbaycanla müttəfiqlik münasibətlərini dərinləşdirməklə yanaşı, Ermənistan və Gürcüstanla da yeni əməkdaşlıq formatlarını təşviq etməyə imkan yaratmışdır. Türkiyə Azərbaycan strateji tərəfdaşlığı, xüsusilə 2020-ci il 44 günlük müharibədən sonra daha da güclənmiş, 2021-ci ildə imzalanmış Şuşa Bəyannaməsi bu əməkdaşlığı müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəltmişdi [3, s.65]. Rusiya–Ukrayna müharibəsi isə bu xəttin geosiyasi baxımdan daha aktual olmasına səbəb olmuşdur. Ankara regionda enerji, nəqliyyat və təhlükəsizlik sahələrində fəal iştirak etməklə Zəngəzur dəhlizi, Orta Dəhliz (Middle Corridor) və Bakı–Tbilisi–Qars kimi layihələri genişləndirməyə çalışır [12, s.76]. Türkiyə 2022-2023-cü illərdə Ermənistanla diplomatik normallaşma prosesinə dəstək vermiş və bu istiqamətdə ilkin addımlar atılmışdır. Türkiyə hökuməti bu yanaşma ilə regionda barışın təmin olunmasında konstruktiv aktor olduğunu nümayiş etdirmişdir. Ankara həmçinin, regiondakı enerji təchizatı və logistik marşrutlar üzərindən Avropaya çıxış baxımından strateji əhəmiyyətini gücləndirmişdir.

Qərbin Cənubi Qafqazda fəallaşması. Rusiya–Ukrayna müharibəsi Avropa İttifaqı və NATO kimi Qərb institutlarının Cənubi Qafqaz regionuna marağını daha da artırmışdır. Bu maraq, bir tərəfdən Rusiyanın təsir imkanlarının məhdudlaşması, digər tərəfdən isə enerji təhlükəsizliyi və regional sabitlik ehtiyacları ilə bağlı olmuşdur. Avropa İttifaqı xüsusilə Ermənistanla münasibətləri inkişaf etdirməyə çalışmış, 2023-cü ildə bu ölkədə Aİ-nin müşahidə missiyasını (EUMA) yerləşdirməklə Qafqazda ilk dəfə siyasi və təhlükəsizlik baxımından ciddi iştirak göstərmişdir [15, s.53]. Bu addım KTMT-nin passivliyinə qarşı alternativ təhlükəsizlik təminatı kimi qiymətləndirilmiş və Ermənistan daxilində Aİ-yə inteqrasiya yönü meyilləri gücləndirmişdir. Digər tərəfdən, Avropa İttifaqı Azərbaycanla enerji əməkdaşlığını genişləndirmiş və 2022-ci ildə imzalanan “Enerji Strateji Tərəfdaşlıq Memorandumu” ilə Azərbaycanın qaz ixracı Avropa üçün alternativ enerji mənbəyi kimi ön plana çıxmışdır [23]. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində Bakı–Tbilisi–Ərzurum qaz kəməri və Cənub Qaz Dəhlizi layihələrinin əhəmiyyəti artmışdır. NATO isə Gürcüstanla tərəfdaşlığını daha da dərinləşdirmiş, 2023-cü ildə keçirilən təlimlər və təhlükəsizlik dialoqları vasitəsilə regionda mövcudluğunu genişləndirməyə çalışmışdır, Gürcüstanın NATO və Aİ-yə inteqrasiya istiqamətində atdığı

addımlar da bu prosesin siyasi əsaslarını gücləndirmişdir.

İqtisadi və enerji məsələləri. Rusiya=Ukrayna müharibəsi Cənubi Qafqaz regionunda iqtisadi və enerji sahələrində bir sıra fundamental dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklər həm regional ölkələrin daxili iqtisadi siyasətinə, həm də onların beynəlxalq iqtisadi inteqrasiyasına təsir göstərmişdir. Müharibənin yaratdığı geosiyasi qeyri-müəyyənlik və global enerji böhranı fonunda Cənubi Qafqaz ölkələri xüsusilə enerji tranziti və iqtisadi marşrutlar baxımından daha strateji əhəmiyyət qazanmışdır. Azərbaycanın enerji ixrac potensialı bu dövrdə önəmli dərəcədə artmışdır. 2022-ci ilin iyul ayında Avropa İttifaqı ilə imzalanan “Enerji Strateji Tərəfdaşlıq Memorandumu”na əsasən, 2027-ci ilə qədər Azərbaycanın Avropaya qaz ixracını iki dəfə artırması planlaşdırılır [23]. Bu kontekstdə Cənub Qaz Dəhlizi, TAP (Trans Adriatik Boru Kəməri) və TANAP (Trans Anadolu Boru Kəməri) kimi layihələrin geosiyasi əhəmiyyəti daha da güclənmişdir. Azərbaycan həmçinin Qərbin enerji təhlükəsizliyində alternativ mənbə kimi qəbul edilərək, Avrasiyanın enerji xəritəsində mövqeyini möhkəmləndirmişdir. Ermənistan isə, Rusiya iqtisadiyyatına bağlılıq baxımından daha çox təsirlənmişdir. Qərbin Rusiyaya qarşı tətbiq etdiyi sanksiyalar Ermənistanda Rusiya ilə bağlı bank sistemləri, logistika və ticarət əlaqələri üzərində mənfi təsir doğurmuşdur. Digər tərəfdən, İrəvan iqtisadi baxımdan Qərb ölkələri və İranla alternativ əlaqələri inkişaf etdirmək üçün addımlar atmağa başlamışdır [14, s.55]. Gürcüstan müharibə nəticəsində nəqliyyat və logistika baxımından ön plana çıxmışdır. Ölkə, Orta Dəhliz (Middle Corridor) və TRACECA layihələri çərçivəsində Çin-Avropa ticarət marşrutlarında mühüm tranzit məntəqəsinə çevrilmişdir. Əlavə olaraq, Gürcüstanın Batumi və Poti limanlarının rolu artmış, Transxəzər nəqliyyat şəbəkəsi (TITR) vasitəsilə multimodal daşımlar daha əlverişli alternativ kimi irəli çıxmışdır [16, s.83]. Qeyd etmək lazımdır ki, Rusiya ilə ticarət əlaqələrinin zəifləməsi fonunda region ölkələri Türkiyə, Çin və Avropa İttifaqı ilə iqtisadi əməkdaşlığı daha da dərinləşdirməyə məcbur olmuşdur. Bu isə yeni iqtisadi vektorların formalaşmasına və enerji layihələri ətrafında strateji inteqrasiyalara zəmin yaratmışdır.

Regional təhlükəsizlik arxitekturasında dəyişikliklər. Rusiya-Ukrayna müharibəsi Cənubi Qafqaz regionunda təhlükəsizlik arxitekturasının əsas sütunlarını sarsıtmış və yeni təhlükəsizlik modellərinin formalaşması üçün zəmin yaratmışdır. Bu proses xüsusilə Rusiya Federasiyasının regionda uzun illər ərzində qoruduğu dominant mövqeyin nisbi zəifləməsi və alternativ güc mərkəzlərinin fəallaşması ilə müşahidə olunur. Ənənəvi olaraq, Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik məsələlərinin əsas təminatçısı kimi çıxış edən Rusiya, Ukraynadakı hərbi əməliyyatlar səbəbindən resurs və siyasi diqqət baxımından regionda aktivliyini saxlamaq imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə itirmişdir [15, s.62]. Bu, xüsusilə Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərində müşahidə olunmuş, 2022-ci ilin sentyabr ayında baş verən sərhəd toqquşmaları zamanı Rusiya və Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının (KTMT) passivliyi Ermənistan daxilində ciddi narazılıqlara səbəb olmuşdur. Bu zəiflik fonunda Avropa İttifaqı və digər Qərb aktorlarının regiondakı təhlükəsizlik təşəbbüsləri güclənmişdir. Aİ-nin Ermənistanda müşahidə missiyası yerləşdirməsi (EUMA) ilk dəfə olaraq, Qərb tərəfindən Cənubi Qafqazda konkret təhlükəsizlik iştirakı kimi dəyərləndirilmiş və bölgədəki güc balansına yeni element əlavə etmişdir [23]. Bu addım yalnız Ermənistanın təhlükəsizlik siyasətini deyil, həm də bütün regionun təhlükəsizlik arxitekturasını daha çox coxtərəfli və balanslı istiqamətə yönəltmişdir. Digər tərəfdən, Türkiyənin hərbi və strateji əməkdaşlıq sahəsində artan rolu da diqqətəlayiqdir. 2021-ci il Şuşa Bəyannaməsi çərçivəsində Türkiyə–Azərbaycan hərbi əməkdaşlığı daha da möhkəmlənmiş, birgə təlimlər və müdafiə sənayesi üzrə əməkdaşlıq Cənubi Qafqazın təhlükəsizlik mühitində yeni reallıqlar yaratmışdır [9, s.56]. Bu, regionda ikitərəfli və regional təhlükəsizlik alyanslarının

formalaşması tendensiyasını gücləndirmişdir. Gürcüstan isə NATO ilə tərəfdaşlığını davam etdirərək, Qərb təhlükəsizlik strukturlarına inteqrasiyada ən fəal aktor olmuşdur. 2022–2023-cü illərdə keçirilmiş ortaqlar hərbi təlimlər və təhlükəsizlik dialoqları Gürcüstanın müdafiə qabiliyyətini artırmaqla yanaşı, Cənubi Qafqazda NATO-nun dolayı təsirini artırmışdır [22]. Cənubi Qafqazda mövcud olan təhlükəsizlik arxitekturası transformasiyaya məruz qalmış, KTMT-nin təsir dairəsinin zəifləməsi, Qərbin və Türkiyənin fəallaşması fonunda daha çevik, ikitərəfli və çoxtərəfli formatlara əsaslanan təhlükəsizlik modeli ön plana çıxmağa başlamışdır.

5. Azərbaycanın mövqeyinin möhkəmlənməsi

Rusiya-Ukrayna müharibəsi nəticəsində yaranan geosiyasi boşluq və təhlükəsizlik mühitindəki dəyişikliklər Azərbaycan üçün yeni imkanlar yaratmışdır. Azərbaycanın həm enerji sahəsində, həm də siyasi-diplomatik müstəvidə artan rolu onu regionda mühüm aktora çevirmişdir. Bu proses Azərbaycanın balanslı xarici siyasəti, enerji təhlükəsizliyi sahəsində strateji layihələrə töhfəsi və Türkiyə ilə artan strateji əməkdaşlığı fonunda daha da güclənmişdir. Enerji baxımından, Azərbaycan Avropanın enerji təhlükəsizliyində alternativ mənbə kimi daha böyük əhəmiyyət qazanmışdır. 2022-ci ildə Avropa İttifaqı ilə imzalanan enerji əməkdaşlığı haqqında sənəddə Azərbaycanın Cənub Qaz Dəhlizi vasitəsilə Avropaya qaz ixracını artırmaq öhdəliyi Azərbaycanın enerji siyasətini geosiyasi vasitəyə çevirmişdir [23]. Bu, Azərbaycanı yalnız enerji təchizatçısı deyil, həm də enerji təhlükəsizliyi üzrə strateji tərəfdaş kimi möhkəmləndirmişdir. Hərbi və təhlükəsizlik sahəsində isə 2020-ci il İkinci Qarabağ müharibəsində qazanılmış qələbə və ardınca Şuşa Bəyannaməsi ilə Türkiyə ilə əlaqələrin dərinləşdirilməsi Azərbaycanın regional hərbi-siyasi çəkisini artırmışdır. Rusiya–Ukrayna müharibəsi zamanı Rusiya Federasiyasının regiondakı rolunun zəifləməsi fonunda Azərbaycan bu boşluğu doldurmağa çalışmamış, əksinə, balanslı və pragmatik yanaşma ilə həm Rusiya, həm Qərb, həm də qonşu dövlətlərlə əlaqələrini inkişaf etdirmişdir [9,s.55]. Diplomatik sahədə Azərbaycan həm İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, həm də Qoşulmama Hərəkatında aktiv rol oynayaraq, beynəlxalq mövqeyini daha da möhkəmləndirmişdir. 2022–2023-cü illərdə Bakı tərəfindən təşkil olunan beynəlxalq tədbirlər, həmçinin humanitar diplomatiya təşəbbüsləri Azərbaycanın “təhlükəsizlik ixrac edən” dövlət imicini gücləndirmişdir. Nəhayət, Azərbaycan regional nəqliyyat və kommunikasiya layihələrinin mərkəzində yer alaraq, Zəngəzur dəhlizi ideyasını irəli sürməklə həm siyasi, həm iqtisadi, həm də geostrateji baxımdan Cənubi Qafqazın gələcəyində aparıcı rol oynamağa başlamışdır. Bu layihə yalnız regional deyil, həm də Avrasiya miqyasında ticarət və inteqrasiya baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir [5, s.54]. Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Cənubi Qafqazda yaratdığı dəyişikliklər, həm regional, həm də beynəlxalq səviyyədə müxtəlif geosiyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik məsələlərini gündəmə gətirmişdir. Bu prosesin uzunmüddətli təsirlərini dəyərləndirmək, Cənubi Qafqazın gələcəkdəki inkişafını və regiondakı güc balanslarını proqnozlaşdırmaq üçün müəyyən perspektivlər irəli sürülə bilər. Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Cənubi Qafqazda geosiyasi vəziyyəti necə dəyişdirəcəyi barədə bir neçə fərqli proqnoz mövcuddur:

Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə yaxınlaşması: Azərbaycanın müharibə nəticəsində Avropa İttifaqı ilə daha sıx əməkdaşlıq qurması və öz enerji resurslarını daha çox Avropaya ixrac etməsi gözlənilir. Bu əməkdaşlıq, Azərbaycanın Qərblə daha yaxın münasibətlər qurmasına və Rusiya ilə əlaqələrin azalmağa başlamasına səbəb ola bilər. Avropanın enerji təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Azərbaycan mühüm rol oynayacaq.

Ermənistanın Rusiya ilə münasibətlərinin dəyişməsi: Ermənistanın Rusiya ilə əlaqələrinin zədələnməsi və bunun əvəzinə Qərb və Türkiyə ilə daha sıx əlaqələr qurması ehtimalı artmaqdadır. Ermənistan, xüsusilə müharibə sonrası, özünün regional siyasətə

tini yenidən qurmağa cəhd edəcək və bu, Rusiyanın regiondakı təsirini zəiflədə bilər.

Türkiyənin rolu: Türkiyə, həm Azərbaycanın strateji tərəfdaşı, həm də Qafqazda nüfuzunu artıran bir güc olaraq Cənubi Qafqazda daha fəal olacaqdır. Türkiyə ilə Azərbaycanın mövcud əməkdaşlığı və müttəfiqlik əlaqələri, regionda güc balansının dəyişməsinə səbəb ola bilər. Türkiyənin, xüsusilə Qafqazdakı təhlükəsizlik məsələlərindəki artan təsiri, həm də Gürcüstan ilə olan əlaqələrinin güclənməsi ehtimalını doğurur.

Təhlükəsizlik və hərbi proqnozlar: Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik məsələləri, müharibənin daha da genişlənməsi və güc balanslarının dəyişməsi ilə bağlı proqnozları da əhatə edir: Rusiya-Ukrayna müharibəsinin uzunmüddətli nəticəsi olaraq, Cənubi Qafqazda hərbi gərginliklərin artması mümkündür. Müharibə nəticəsində regiondakı silahlanma yarışının güclənməsi, Azərbaycanın və Ermənistanın hərbi güclərini yeniləmələri və yeni münaqişə riskləri doğura bilər. Rusiya ilə bağlı münaqişələrin artması, regiondakı yeni təhlükəsizlik koalisiyalarının yaranmasına səbəb ola bilər. Türkiyə və İranın daha çox təsirini artırması və Azərbaycanda Qərbin artan strateji maraqları, Cənubi Qafqazın beynəlxalq təhlükəsizlik sistemindəki rolunu dəyişdirə bilər. Həmçinin, Gürcüstanın təhlükəsizlik məsələlərində daha fəal olacağı ehtimalı da mövcuddur. Müharibənin iqtisadi təsirləri də Cənubi Qafqazın gələcəyinə dair proqnozları müəyyənləşdirir:

Azərbaycanın enerji resurslarının artan rolu: Azərbaycanın neft və qaz ixracı, müharibə sonrası daha da artacaq və Avropa ilə daha güclü iqtisadi əlaqələr qurulacaq. Xüsusilə Avropanın enerji təhlükəsizliyi məsələsi ilə bağlı Azərbaycanın mühüm tərəfdaş kimi çıxış etməsi, ölkənin iqtisadiyyatını gücləndirəcəkdir.

Ermənistanın iqtisadi təsirləri: Ermənistanın Rusiya ilə olan iqtisadi əlaqələrinin zəifləməsi, ölkə üçün iqtisadi çətinliklər yarada bilər. Bununla yanaşı, yeni iqtisadi tərəfdaşlıq və investisiyaların cəlb edilməsi üçün Qərb ilə əlaqələrin inkişafı tələb oluna bilər. Ermənistanın daha çox xarici investisiyalar almağa başlaması və daha müxtəlif iqtisadi tərəfdaşlıq əlaqələrinin qurulması mümkündür.

Gürcüstanın ticarət və iqtisadi həssaslığı: Gürcüstan, Rusiya ilə iqtisadi əlaqələrini qismən məhdudlaşdıraraq, Qərb bazarlarına yönəlməyə davam edəcək. Bununla yanaşı, Cənubi Qafqazda digər regional layihələrdə iştirak etməsi, həmçinin ticarət və tranzit üçün yeni imkanlar açar bilər.

Diplomatik proqnozlar: Cənubi Qafqazda diplomatik münasibətlər, yeni güc balansları və strateji müttəfiqliklər ilə dəyişəcəkdir: Azərbaycan, müharibənin sonunda, beynəlxalq diplomatik səhnədə daha böyük bir rol oynamağa başlayacaq. Xüsusilə, Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarda və diplomatik forumlarda artan təsiri, onun regiondakı strateji mövqeyini daha da gücləndirəcək. Ermənistan, Rusiya ilə əlaqələrinin zəifləməsi nəticəsində, daha çox Qərb və Türkiyə ilə yaxınlaşmağa çalışacaq. Bu, Ermənistanın yeni müttəfiqlər tapması və beynəlxalq aləmdə öz mövqeyini gücləndirməsi üçün imkanlar yarada bilər. Gürcüstan, həm Avropa, həm də NATO ilə əlaqələrini daha da inkişaf etdirərək, regionda sabitliyin təmin edilməsində daha fəal iştirak etməyə çalışacaq. Cənubi Qafqazda yeni iqtisadi inteqrasiya təşəbbüsləri, xüsusilə enerji və nəqliyyat sahələrində güclənəcəkdir. Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının Qərbə ixracının artması, regionun iqtisadiyyatının daha da inkişaf etməsinə səbəb ola bilər. Cənubi Qafqazın təhlükəsizlik mühiti, müharibənin nəticələrindən asılı olaraq, daha çox regional əməkdaşlıq və tərəfdaşlıqla inkişaf edə bilər. Cənubi Qafqazda hərbi qarşıdurmaların artması ilə yanaşı, regional sabitliyi təmin etmək üçün yeni diplomatik və təhlükəsizlik təşəbbüsləri də ön plana çıxar bilər.

Nəticə

Rusiya-Ukrayna müharibəsi yalnız Avropa və Rusiya üçün deyil, bütövlükdə

Avrasiya məkanında, xüsusilə də geosiyasi baxımdan həssas bölgə olan Cənubi Qafqazda dərin və çoxşaxəli təsirlər doğurmuşdur. Bu münaqişə regionda qüvvələr nisbətini dəyişdirmiş, həm böyük güclərin mövqelərinə, həm də yerli aktorların davranış modellərinə təsir göstərmişdir. Əvvəla, Rusiya Federasiyasının Ukraynadakı müharibəyə resurs və diqqət yönəltməsi onun Cənubi Qafqazda ənənəvi təsir imkanlarını zəiflətdi. KTMT-nin passivliyi və Moskvanın Ermənistan–Azərbaycan münasibətlərindəki rolunun nisbi gerilməsi regionda yeni təhlükəsizlik dinamikasının formalaşmasına səbəb oldu. Paralel olaraq, Qərbin xüsusilə Avropa İttifaqının və NATO-nun Cənubi Qafqazda fəallaşması müşahidə olundu. Aİ-nin Ermənistandakı müşahidə missiyası və Gürcüstanla təhlükəsizlik əməkdaşlığının dərinləşməsi bu baxımdan əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda, Türkiyə Cənubi Qafqazda artan təsirini həm hərbi-strateji əməkdaşlıqla, həm də diplomatik və iqtisadi təşəbbüslərlə gücləndirdi. Şuşa Bəyannaməsi və Azərbaycanla hərbi əməkdaşlığın genişlənməsi Türkiyənin regionda möhkəm tərəfdaş və təhlükəsizlik oyunçusuna çevrilməsini təmin etdi. Azərbaycan isə bu dəyişkən geosiyasi mühitdə öz mövqeyini daha da möhkəmləndirməyə nail oldu. Enerji təhlükəsizliyi sahəsində Avropa ilə strateji əməkdaşlıq, regiondakı nəqliyyat dəhlizlərinin təşəbbüskarı və icraçısı kimi çıxış etməsi, habelə pragmatik və balanslı xarici siyasət kursu Azərbaycanın həm regional, həm də beynəlxalq səviyyədə etibarlı tərəfdaş statusunu gücləndirdi. Beləliklə, Rusiya-Ukrayna müharibəsi Cənubi Qafqazda post-münaqişə dövrünün struktur və aktor səviyyəsində yenidən qurulmasına gətirib çıxarmış, regional təhlükəsizlik arxitekturası, enerji və nəqliyyat şəbəkələri, diplomatik konfigurasiyalar yeni reallıqlara uyğun formalaşmağa başlamışdır. Mövcud tendensiyalar göstərir ki, Cənubi Qafqazda bundan sonra daha çoxqütüblü, çevik və maraqlar balansına əsaslanan yeni model inkişaf edəcəkdir. Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Cənubi Qafqazda yaratdığı dəyişikliklər, uzunmüddətli perspektivlərdə regionun siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik vəziyyətini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirəcəkdir. Bu dəyişikliklər, həmçinin Cənubi Qafqaz ölkələrinin beynəlxalq siyasətdəki mövqelərini gücləndirə və yeni strateji əməkdaşlıqlara səbəb ola bilər. Ancaq regionda sabitliyin qorunması, müharibənin təsirlərinin idarə olunması və yeni geosiyasi reallıqların qəbulu məsələləri hələ də önəmli çağırışlar olaraq qalacaqdır. Rusiya-Ukrayna müharibəsi, Cənubi Qafqaz regionunda yalnız regional deyil, həm də beynəlxalq səviyyədə böyük təsirlər yaradıb. Müharibənin Cənubi Qafqazdakı siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik vəziyyətinə təsirləri, regionun gələcək inkişafını formalaşdıracaq və yeni geosiyasi dinamikalar yaradacaqdır. Bu tədqiqatın nəticələri, müharibənin Cənubi Qafqaz ölkələrinin xarici siyasətini, iqtisadiyyatını və regional təhlükəsizlik mühitini necə dəyişdirdiyini göstərir. Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanın geopolitik mövqeləri müharibə nəticəsində əhəmiyyətli şəkildə dəyişmişdir. Azərbaycanın, xüsusən də enerji təhlükəsizliyi və Avropa ilə yaxınlaşma istiqamətindəki addımları, regiondakı güc balansını dəyişdirəcəkdir. Ermənistanın Rusiya ilə münasibətlərinin zəifləməsi və Qərb ölkələrinə yaxınlaşması, onun beynəlxalq diplomatik mühitdəki mövqeyini dəyişdirməyə gətirib çıxaracaqdır. Gürcüstan isə Qərb ilə əməkdaşlığı gücləndirərək, müharibənin təhlükəsizlik sahəsində yaratdığı yeni reallıqlara uyğunlaşmağa çalışacaqdır. Müharibənin iqtisadi nəticələri də diqqətə layiqdir. Cənubi Qafqaz ölkələrinin iqtisadi əlaqələri, xüsusilə enerji sahəsindəki əməkdaşlıq, yeni ticarət və nəqliyyat yolları ilə daha da inkişaf edə bilər. Bununla yanaşı, hər üç ölkənin iqtisadiyyatı, müharibənin təsiri ilə çətinliklərlə üzləşə bilər, amma yeni əməkdaşlıq və investisiya imkanları da doğuracaqdır. Təhlükəsizlik məsələləri, müharibənin regional sabitliyə necə təsir etdiyini və yeni təhlükəsizlik koalisiyalarının yaranmasını proqnozlaşdırmağı tələb edir. Cənubi Qafqazda artan hərbi xərclər və gərginliklər, yeni təhlükəsizlik strategiyalarının yaranmasına gətirib çıxara bilər. Bu regionda sabitliyin təmin edilməsi, gələcəkdə daha çox beynəlxalq əməkdaşlıq və diplomatik təşəbbüsləri

tələb edəcəkdir. Son olaraq, Rusiya-Ukrayna müharibəsi Cənubi Qafqazda uzunmüddətli dəyişikliklərə yol açmış və regionun gələcəyini müxtəlif istiqamətlərdə formalaşdıracaqdır. Müharibənin təsirləri, həmçinin yeni strateji münasibətlərin qurulmasına və regiondakı geosiyasi balansın dəyişməsinə səbəb olacaqdır. Cənubi Qafqaz ölkələri, bu yeni geosiyasi və iqtisadi reallıqlara uyğun olaraq öz xarici siyasət strategiyalarını yenidən müəyyənləşdirəcəklər.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyeva L. Müharibənin enerji təhlükəsizliyinə və nəqliyyat dəhlizlərinə təsiri: Zəngəzur dəhlizi kontekstində baxış // *Azərbaycan Enerji və Təhlükəsizlik Araşdırmaları Jurnalı*, 2024, 2(1), s.33-47.
2. Hüseynov R. Qərbin fəallaşması və Rusiya təsirinin nisbi zəifləməsi: Cənubi Qafqaz kontekstində təhlil // *Azərbaycanın Beynəlxalq Münasibətləri jurnalı*, 2023, 5(2), s.78-92.
3. Məmmədov T. Cənubi Qafqazda geosiyasi dinamika və Ukrayna müharibəsinin yaratdığı yeni vəziyyət // *Geosiyasət və Beynəlxalq Münasibətlər*, 2022, 7(1), s.45-56.
4. Xəlilov S. Rusiya-Ukrayna müharibəsinin fonunda Türkiyənin Cənubi Qafqazda mövqeyinin güclənməsi // *Region və dünya*, 2023, 3(4), s.60-71.
5. Aliyev E. Zəngəzur Corridor: Geopolitical Dimensions and Azerbaijan's Transit Potential // *Eurasian Connectivity Journal*, 2023, 6(1), pp.40-56.
6. Agha G. Geopolitical Shifts in the South Caucasus: Impacts of the Russia-Ukraine War // *Journal of International Relations and Security Studies*, 2022, 25(4), pp.134-152.
7. Balayev E. Turkish policy in the South Caucasus after the Ukraine war: Regional implications // *Baku Journal of International Affairs*, 2023, 8(1), pp.45-59.
8. Bayramov A., Abbasov N. *Turkey-Azerbaijan Alliance in the Post-War South Caucasus* // *Baku International Policy Journal*, 2022, 8(1), pp.34-49.
9. Bayramov A., Hüseynov R. *New Realities in the South Caucasus Security after the Second Karabakh War* // *Caucasus Strategic Review*, 2022, 5(1), pp.44-59.
10. Gürzel M. Turkey's Role in the South Caucasus: New Security Paradigms After the Russia-Ukraine War // *Turkish Studies Quarterly*, 2022, 19(2), pp.90-115.
11. Janes P., Malec M. Shifting Alliances in the South Caucasus: A Post-Conflict Analysis // *Geopolitical Review*, 2023, 31(3), pp.22-40.
12. Yıldız Y. Turkey's Strategic Role in the South Caucasus Amid the Ukraine Conflict // *Ankara: Review of Geopolitics*, 2023, 10(2), pp.66-84.
13. İsmayilov M., Kaczmarski M. Balancing amid Great Power Rivalry: Azerbaijan's Foreign Policy after 2022 // *Caucasus International*, 2023, 13(2), pp.65-80.
14. İsmayilov M. Russia's Waning Influence in the South Caucasus: The Post-2020 Context // *Caucasus Strategic Review*, 2023, 7(1), pp.44-59.
15. Kortunov A. Russia and the South Caucasus: Reassessing Influence in the Wake of the Ukraine War // *Moscow Journal of International Relations*, 2022, 28(1), pp.49-69.
16. Kupatadze A. Georgia and the Middle Corridor: Strategic Logistics in the Post-Ukraine War Era // *Black Sea Journal of Geopolitics*, 2023, 9(3), pp. 80-95.
17. Meyer S. Economic Repercussions of the Russia-Ukraine Conflict in the South Caucasus // *Economic and Political Studies*, 2022, 15(5), pp.112-127.
18. Shvidkovsky L. Caucasus in Flux: Security and Economic Impact of the Russia-Ukraine War // *Caucasian Studies Journal*, 2022, 10(4), pp.15-38.
19. Tsvetkova L. The Role of the South Caucasus in Global Energy Security: Post-War Developments // *Journal of Energy Studies*, 2021, 45(7), pp.67-89.
20. Weiss E. Gauging the Future: Economic and Political Predictions for the South

- Caucasus After the War // International Political Economy Review, 2023, 18(3), pp.35-58.
21. Markedonov S. *Russia's Strategic Distraction: Implications for South Caucasus Security* // Russian Foreign Policy Digest, 2023, 11(2), pp.22–35.
  22. NATO Strategic Concept, 2022. (<https://www.nato.int/strategic-concept>).
  23. EU response to Russia-Ukraine war South Caucasus" European Commission - Foreign Policy & Security. (https://commission.europa.eu/policies/eu-external-action_en).

Резюме

Гульгун Гулиева

Влияние Российско-Украинской войны на Южный Кавказ: геополитические, экономические и дипломатические аспекты

Российско-украинская война, начавшаяся в феврале 2022 года, вызвала значительные геополитические изменения не только в Европе, но и в регионе Южного Кавказа. В этой статье анализируются политические, экономические и связанные с безопасностью аспекты влияния войны на страны Южного Кавказа: Азербайджан, Грузию и Армению. Относительное ослабление влияния России в регионе, возросшая активность Запада, усиление позиций Турции, а также диверсификация энергетических и транспортных путей создали новые геостратегические реалии на Южном Кавказе. В частности, важную роль в этом процессе сыграли сбалансированная внешняя политика и энергетические проекты Азербайджана. Политическая карта и геоэкономический порядок региона должны были адаптироваться к новым реалиям, созданным войной России и Украины. Южный Кавказ уже много лет находится в центре конфликта интересов таких держав, как Россия, Запад и Турция. Война на Украине еще больше обострила этот конфликт, особенно ослабив влияние России в регионе и увеличив активность Турции и Евросоюза.

В статье также анализируется напряженность в армяно-российских отношениях, усилия Грузии по евроатлантической интеграции и новая архитектура безопасности, формирующаяся в регионе. В результате российско-украинская война спровоцировала радикальные трансформации на Южном Кавказе и привела к существенным изменениям в региональном балансе сил.

Целью статьи является аналитическая оценка изменений, происходящих в регионе, выявление трансформаций в региональном балансе сил, а также выявление возникающих новых возможностей и вызовов. Анализ основан на геополитических подходах и современных теориях международных отношений и представляет собой глубокий анализ в контексте новых реалий, возникающих в регионе. В статье всесторонне анализируется влияние российско-украинской войны на регион Южного Кавказа. Целью исследования является выявление изменений в региональном балансе сил, влияние на межгосударственные отношения и энергетическую безопасность, а также оценка новых возможностей и вызовов, которые появились. Масштабная военная интервенция, начатая Российской Федерацией против Украины 24 февраля 2022 года, стала одним из самых серьезных международных кризисов XXI века. Война привела к значительным геополитическим и стратегическим изменениям не только в Восточной Европе, но и в других чувствительных регионах Евразии, особенно на Южном Кавказе.

Ключевые слова: война России и Украины, Южный Кавказ, геополитика, безопасность, энергетические маршруты, региональные изменения.

Summary

Gulgun Guliyeva

The Impact of the Russia-Ukraine War on the South Caucasus: Geopolitical, Economic, and Diplomatic Aspects

The Russia-Ukraine war, which began in February 2022, has caused significant geopolitical changes not only in Europe, but also in the South Caucasus region. This article analyzes the political, economic and security aspects of the war's impact on the South Caucasus countries of Azerbaijan, Georgia and Armenia. The relative weakening of Russian influence in the region, the increasing activity of the West, the strengthening of Turkey's position, as well as the diversification of energy and transport

routes have created new geostrategic realities in the South Caucasus. In particular, Azerbaijan's balanced foreign policy and energy projects have played an important role in this process. The political map and geoeconomic order of the region have had to adapt to the new realities created by the Russia-Ukraine war. The South Caucasus has been at the center of the conflicts of interests of powers such as Russia, the West, and Turkey for many years.

The war in Ukraine has further exacerbated this conflict, particularly weakening Russia's influence in the region and increasing the activity of Turkey and the European Union.

The article also analyzes the tension in Armenian-Russian relations, Georgia's Euro-Atlantic integration efforts, and the new security architecture emerging in the region. As a result, the Russia-Ukraine war has triggered radical transformations in the South Caucasus and led to significant changes in the regional balance of power. The aim of the article is to analytically assess the changes taking place in the region, identify transformations in the regional balance of power, and reveal emerging new opportunities and challenges. The analysis is based on geopolitical approaches and modern theories of international relations, and provides an in-depth analysis in the context of new realities emerging in the region. The article comprehensively analyzes the impact of the Russia-Ukraine war on the South Caucasus region. The aim of the study is to identify changes in the regional balance of power, the impact on interstate relations and energy security, and to assess the new opportunities and challenges that have emerged.

The large-scale military intervention launched by the Russian Federation against Ukraine on February 24, 2022, has become one of the most serious international crises of the 21st century. The war has led to significant geopolitical and strategic changes not only in Eastern Europe, but also in other sensitive regions of Eurasia, especially in the South Caucasus.

Key words: *Russia-Ukraine war, South Caucasus, geopolitics, security, energy routes, regional changes.*

Baş redaktorun müavini s.e.d., prof. İbrahimova Gülzar İsaxan qızının rəyi əsasında çapa məsləhət görülmüşdür.